

Uskrsne crkvene pučke popijevke

Ruža s. Domagoja Ljubičić

Uskrsna nedjelja vrhunac je cijele crkvene godine, na čemu se ona i temelji, a slavi se prve nedjelje nakon prvoga proljetnog uštapa i prema tom se vremenu računa uskrsni ciklus liturgijske godine.

Uskrsna nedjelja vrhunac je cijele crkvene godine, na čemu se ona i temelji, a slavi se prve nedjelje nakon prvoga proljetnog uštapa i prema tom se vremenu računa uskrsni ciklus liturgijske godine. Uskrsno je vrijeme središnji kršćanski blagdan, koji započinje pjevanjem *Slave* u Vazmenoj noći i traje sedam tjedana, do nedjelje Duhovaili Pedesetnice, ukupno pedeset dana. Taj se dan u kršćanstvu slavi kao svetkovina silaska Duha Svetoga u dvorani Posljednje večere, stoga se prema tom vremenu računa čitav uskrsni ciklus. Sama riječ

Vazam od starine se u hrvatskom jeziku upotrebljavala za hebrejsku riječ *Pesah*, u spomen na dan izlaska Izraela iz Egipta, a u novije vrijeme izraz »vazmeni« obuhvaća cjelokupnu stvarnost Isusova života, smrti i uskrsnuća.

To je radosno razdoblje u godini, blagdan radosti, koje se odražava u liturgiji. Radosnim poklikom *aleluja*, što znači *hvalite Gospodina*, odjekuje pobjedonosni usklik i molitva Crkve koja je nadvladala đavla. Sama riječ *alleluia* složenica je dviju hebrejskih riječi: *hallēlû-Jāh(wè)*, a prihvaćena je u svim liturgijama kao izražaj blagdan-

RUŽA S. DOMAGOJA LJUBIČIĆ, Klanjateljica Krvi Kristove, profesorica je na Institutu za crkvenu glazbu »Albe Vidaković« Katoličkog Bogoslovnog Fakulteta Sveučilišta u Zagrebu gdje predaje kolegij Gregorijansko pjevanje – Psalmodija i liturgijsko sviranje. Voditeljica je mješovitog zbora u župi sv. Male Terezije, Miramarska 92. i ansambla »Pelikan« Klanjateljica Krvi Kristove s kojim je snimila četiri nosača zvuka i održala velik broj koncerata, kako u zemlji tako i izvan nje. Duži niz godina suradnica je časopisa sv. Cecilija.

ske radosti. Primjenjuje se kroz cijelu liturgijsku godinu, osim u korizmenom razdoblju.

Uskrсни napjevi spontano izvire iz blagdana uskrsnuća, pjevaju se do nedjelje Duhova, a temelje se na evanđeljima koja obuhvaćaju sve važnije događaje o i nakon Isusova uskrsnuća. Napjevi su puni krute zbilje, umjerenog trijumfalizma, ističu uskrsnuće i pobjedu nad smrću, strofičnog su obilježja te podsjećaju na arhaičan način kršćanskoga himničkog pjevanja.

Slijedi analiza popijevaka prema pjesmarici *Pjevajte Gospodu pjesmu novu* (PGPN), Hrvatska liturgijska pjesmarica, Zagreb, 1985.

Veličanstveni napjev **Uskrsnu Isus doista**, zvan i *stara hrvatska uskrsna pjesma*, koju crkveni glazbenici tretiraju kao starohrvatski koral, preuzet je iz *Cithare octochorde* iz 1757., str. 158 – 159, u nazivlju *Surrexit Christus hodie*, upravo kako glasi i u njemačkom originalu. Prvi koji je načinio ritmizaciju bio je F. Dugan, u 2/4 mjeri, s dopadljivim uzmahom,¹ dok ritmizacija V. Novaka izgleda ovako: 4/4, bez predtakta i ponavljanja prvog glazbenog retka, ali se ponavlja zadnja fraza na samom kraju napjeva, s riječju

amen. Načinjena je od 6 strofa, koje se sastoje od dva stiha s refrenom *aleluja*.² Tekst napjeva gore je spomenuti latinski himan (*Surrexit Christus hodie*).

Prvi takt iza početnih oktava kadencira frigijskom kadencom d-mola u slijedu III-IV-V, a drugi mu takt, koji doslovce ponavlja istu melodiju, u harmonizaciji kontrastira prohodnim ukrasnim četvrtinkama i kadencom na tonici paralelnog dura (F-dur). Vrlo je osebujno riješena mjera: $\frac{9}{2}$ kao 3 + 2 + 2 + 2. Treći takt je u $\frac{8}{2}$ mjeri, a napisan je u obliku melodijske, ali ne i harmonijske, sekvence poklikom *aleluja*. Četvrti takt sadrži u svojoj $\frac{12}{2}$ mjeri dvostruku frazu, tj. usklik *aleluja* dvaput ponovljen istom melodijom, ali je različitom harmonizacijom postignut dojam periode: prva fraza završava varavom kadencom (V-VI) d-mola, a druga na akordu d – f – a, ali ovaj put prirodnog mola, bez vođice, približivši se ponovno dorskom prizvuku.

Cithara octochorda III. sadrži dva napjeva za tekst ove pjesme. Prvi se napjev, s malom razlikom, nalazi u svim trima izdanjima, a drugi se pojavljuje samostalno ili kao dionica troglasnog stavka.³

Uskrсни napjevi spontano izvire iz blagdana uskrsnuća, pjevaju se do nedjelje Duhova, a temelje se na evanđeljima koja obuhvaćaju sve važnije događaje o i nakon Isusova uskrsnuća. Napjevi su puni krute zbilje, umjerenog trijumfalizma, ističu uskrsnuće i pobjedu nad smrću, strofičnog su obilježja te podsjećaju na arhaičan način kršćanskoga himničkog pjevanja.

Prema pretpostavci poznatog češkog povjesničara sakralne glazbe Karla Konráda (1842. – 1894.), napjev je češkog podrijetla, za koji kaže da se spominje već u 14. stoljeću. Međutim sličan takav pronašao je i poznati njemački svećenik, teolog i himnolog Wilhelm Baumker (1842. – 1905.) u pjesmarici *Corner's Nachtigal*, iz 1649. godine, gdje se nalazi pod brojem 250, naziva *Jesus Christus, unser Heiland*. Stoga možemo opravdano smatrati da podrijetlo melodije, koja se pjeva kod nas, proizlazi upravo iz tog podneblja.⁴

Dragocjeni napjev **Isus je uskrsnuo**, u ritmizaciji V. Novaka i harmonizaciji F. Dugana,⁵ preuzet je iz *Cithare octochorde* 1757., dorskog modusa, čija melodija ima uporište u temi uskršnje najproširenije i najuzvišenije srednjovjekovne posljednice *Victimae paschali laudes*. Pavlinska pjesmarica donosi tu pjesmu s tri napjeva, od kojih je prvi sličan onome iz *Cithare octochorde*. Zanimljiva je i sličnost s njemačkim koralom *Christ ist erstanden*. Po melodijskoj strukturi naš je napjev najbliži najstarijoj varijanti iz XV. stoljeća, a nalazi se u knjižnici kneževske obitelji u Monaku (*Cod. germ.* 716.), dočim je umetnuti i kratki poklik: *Slava Tebi Kriste* motivski izveden iz poklika *aleluja*; no Karel Konrád napominje da i Česi imaju istu pje-

smu, naslovljenu *Bouh všemohúci*, čiji spomen datira već iz XIV. st. Tekst napjeva sastoji se od pet strofa s četiri stiha, a nakon svake strofe slijedi svečani i radosni usklik *Slava Tebi, Kriste*, tematski izveden iz *aleluje*. U formalnom obliku to će biti glazbeni oblik strofne pjesme od 12 taktova (4 + 4 + 4), u kojem se zadnja četiri takta uvijek pojavljuju s istim tekstom, poput svojevrsnog refrena. Napisana u $\frac{4}{2}$ mjeri melodija svojim ujednačenim ritmom u prvih osam taktova (šest polovinki plus jedna cijela nota) vjerno slijedi slogove teksta, ne uzne miravajući nas, a u prve dvije rečenice (4 + 4) harmonizacija završnih taktova gotovo je ista, s istim slijedom funkcija. U zadnjoj rečenici posljednja dva takta napuštaju taj ritam, jer sadrže samo četiri sloga: *aleluja*. Da bi razbio ujednačeno nizanje polovinki u melodiji, Franjo Dugan vješto nadodaje u pratnji četvrtinke.

Napjev *Gospodin slavno uskrsnu*, s tekstom Vladimira Rožmana, preuzet je iz *Cithare octochorde*, 1757. g., str. 164., a ritmizaciju u tročetvrtinskoj mjeri s predtaktom načinio je F. Dugan, s početnim riječima *Uskrsnu Isus danas nam*.⁶ Obrada napjeva u $\frac{3}{4}$ mjeri možda je jedno od prikladnijih ritamskih rješenja, »uz napomenu da je na kraju nadodan još jedan takt radi oblikovane simetrije«⁷. Značajna je tvrdnja Karela Konráda, koji napominje da je napjev nalik onome koji se nalazi u jednom češkom rukopisu iz 14. stoljeća. Štoviše, vrlo dragocjen izvor jest onaj J. S. Bacha, koji donosi koral iz 1570. godine u Orgelbüchleinu, pod naslovom *Erstanden ist der heilige Christ*, a sličan napjev ima i njemačka pjesma *Am Sabbath früh*, iz 1608. godine. Kod nas se ona ranije nalazi u *Pavlinskoj pjesmarici*, u donekle preinačenom obliku, i u prva dva izdanja *CO-a*, koji se ponešto razlikuje od onoga iz III. izdanja *CO-a*.⁸

Pjesnički i teološki vrlo je vrijedna i rado pjevana u razdoblju kojemu je namijenjena. Sastoji se od kratkih stihova, izražava radost uskrsnog slavlja, a sve je povezano sa završnim poklikom *aleluja*. Osam taktova u $\frac{6}{8}$ mjeri donose dva stiha pjesme, uz poklik *aleluja*, na način: stih – aleluja – stih – aleluja (2 + 2 + 2 + 2).

Dvodijelnog je oblika AB (4 + 4). Prva dva takta kadenciraju iz C-dura u dominantu – G-dur, dok sljedeća fraza harmonijski imitira početak skladbe (C-dur, spoj: I-IV), te završava autentičnom kadencom (spoj V6/5-I) na četvrtoj dobi četvrtog takta u tercnom položaju.

Drugi dio započinje izražajno kromatskim nastupom dominante šestog stupnja, a ta fraza završava u šestom taktu varavom kadencom (V-VI). Posljednja dva takta konačno donose jedinu savršenu kadencu, autentičnu, koja je visoki ton s početka pjesme (C₂) izvrsno prizemljila i učvrstila na donjoj tonici (C₁).

Iako povijest nastanka napjeva upućuje na više polaznih izvora, unatoč vihoru raznih zabilješki, sve ukazuje na to da je i taj napjev jedan kamenčić u nizu mozaika europske glazbene baštine, koji ne živi samo u vremenu svoga nastanka, nego i danas, a živjet će i u budućnosti.

Napjev *Krist iz groba ustade* preuzet je iz *Cithare octochorde* iz 1701., u harmonizaciji Anzelma Canjuge; dvodijelnog je oblika AB (7 + 7), realiziran u nizu: 4 + 3 + 4 + 3 takta. Melodija je valovitog kretanja, u ambitusu septime (d₁-c₂): započinje i završava s d₁, a u sredini dvaput kulminira na c₂. Početak je na prvoj dobi, bez predtakta, dok slijedeća tri stiha počinju predtaktom od jedne dobe. Nakon četiri takta prva je kadenca i to plagalna u D-duru na kvinti toničkog kvintakorda (a₁). Slijedeća tri takta su u subdominantnom tonalitetu G-duru, melodija počinje u

predtaktu s vrhuncem (c₂) i kadencira u sedmom taktu varavom kadencom V-VI (g₁).

Drugi dio, B, vraća se početnom tonalitetu i kadencira novom varavom kadencom, ali ovog puta u jedanaestom taktu u D-duru (d₁). Posljednji stih započinje tonom a₁ i spušta se natrag na d₁, ali sada je to savršena, autentična kadenca s kadencirajućim kvartsektakordom, te prohodnom nonom i septimom, koje vode u potpuni tonički kvintakord.

Pjevaj hvale Magdaleno nalazi se samo u trećem izdanju *Cithare octochorde*, iz 1757. g., str. 161, pod nazivom *Pone luctum Magdalena!* Dok je u današnjoj obradi prepjev načinio Franjo Ivurek, a ritmizaciju i harmonizaciju V. Žganec.⁹

Vrijedno je i pravo naglasiti jasnoću napjeva, koji je svjež kao u dane njegova stvaranja, a kojega je skladatelj odabrao s mnogo mudrosti. Uvelike naglašava lik Marije Magdalene koja nalazi prazan grob, a tekst po nazočnim 10 strofa jasno iskazuje spasiteljsku ulogu Kristove žrtve za čovjeka na križu. Harmonijskom i melodijskom izražajnošću, koja je izrečena u 16 taktova, ostavlja trag i ljepotu nadahnutog genija čija je želja zasigurno bila približiti napjev srcu, kako ondašnjeg tako i današnjeg, vjernika. Napjev je velika dvodijelna pjesma baroknog tipa AB (8 + 9 taktova), u kojem se oba dijela doslovno, melodijski i harmonijski, ponavljaju.

Dio A doslovno je ponovljena velika glazbena rečenica, ali s različitim tekstom, koji u osmom taktu kadencira na dominantu.

Dio B ponavlja sve, uključujući i tekst. U devetom i desetom taktu melodija se kreće tonovima toničkog kvintakorda paralelnog dura, harmonizacija potpomaže to osvjetljenje (*Zdravo, zdravo*), ali se na kraju melodija vraća u izvorni molški tonalitet.

Jasno je da je taj napjev remek-djelo te biljeg vremena i onoga što je skladatelj napjeva želio reći u nazočnih 16 taktova.

Pobjedni dan slavimo, napjev skladatelja F. Pintarića, a harmonizacija Božidara Grđana, s tekstom od pet strofa s četiri stiha, gdje nakon svake strofe slijedi usklik: *Slava Tebi, Kriste Bože, aleluja, aleluja*. U glazbenom obliku to je strofna pjesma, od 12 taktova (4 + 4 + 4), u kojima se zadnja četiri takta pojavljuju kao pripjev s uvijek istim tekstom.

Skladba je izražena u $\frac{4}{4}$ mjeri; u njoj se svaka dva takta zamjećuju različite kadence: u drugom je taktu autentična kadenca u polaznom F-duru sa završetkom na trećoj dobi, nakon čega ide u dominantu s autentičnom kadencom ponovo na trećoj dobi, ali ovaj put u C-duru. Sljedeća su četiri takta sastavljena od dvije fraze, od kojih prva kadencira na g-molu, a druga na polovičnoj kadenci F-dura (spoj IV-V). Pripjev je rečenica od četiri takta u jasnom F-duru, koji završava autentičnom kadencom, s kadencirajućim kvartsektakordom i prohodnom septimom, koji vode u potpuni tonički kvintakord.

Nek mine, Majko, napjev usredotočen na Djevicu Mariju, a nalazi se samo u trećem izdanju *Cithare octochorde*, iz 1757., str. 160, prema latinskom tekstu *Absterge cito lacrymas...* Isto tako je prisutan u časopisu *Sv. Cecilija*, pod nazivom *O, nastran gorke suze vaj...*, u ritmizaciji i harmonizaciji V. Žganca, prepjevu Franje Ivureka,¹⁰ te u *Hrvatskom Crkvenom Kantualu*, iz 1934., s naslovom *Nek mine, Majko, s lica Tvog*, str. 377, u prepjevu isusovca Milana Pavelića te ritmizaciji i harmonizaciji V. Žganca. Ljepota i prirodnost te popijevke izražena je u 10 nazočnih strofa s pripjevom, u kojima se autor obraća Mariji kao sudionici patnje, boli i tuge, ali to je minulo a nadvladalo je dobro.

Skladana je u obliku velike dvodijelne pjesme, prijelazno-romantičnog tipa: *a a b a* (8 + 8 + 8 + 8), samo što je svaka od tih rečenica skraćena, te na kraju postaje shema 7 + 7 + 4 + 7.

Prvi dio, *A*, u melodijskom je smislu doslovno ponovljena rečenica (a + a), ali je harmonijska obrada različita (a + a₁), a obje kadenciraju na dominantu.

Drugi dio, *B*, započinje novim melodijskim materijalom (b) koji donosi vrhunac (ton d₂ u petnaestom taktu), nakon čega slijedi varirana melodija s početka pjesme (a₂) koja kadencira na tonici.

Jedna od najpoznatijih i najpjevnijih Marijanskih prevedenih skladbi u Hrvatskoj svakako je **Kraljice neba, raduj se**. O. Marijan Jaić, franjevac, najvjerojatniji je autor napjeva objavljenog u *Napivi bogoljubnih crkvenih pisamah*, Budim 1850., str. 70. Sadrži svega četiri stiha, a svi završavaju usklikom *aleluja*, znakom uskrsnuća koji poziva na radost; u tročetvrtinskoj je mjeri u harmonizaciji F. Dugana, u prijevodu s latinskog i blagoj modifikaciji teksta kanonika i profesora Ferde Rožića. Pjeva se u uskrsno vrijeme od bdijenja Velike subote do osmine Duhova, kada je bila, kao i danas, zamjena za *Angelus*.

Melodija je skladana kao velika perioda od šesnaest taktova (8 + 8). U prvih se osam taktova ponavlja isti stih dvaput za redom i kadencira na dominantu u osmom taktu. U devetom taktu započinje, s neznatnom razlikom, ista melodija s usklikom *aleluja*, i završava savršenom kadencom na tonici u zadnjem taktu. Zahvaljujući Novakovoj pjesmarici, blistavi uskrsni himan proširio se diljem Hrvatske, a i izvan nje.

Druga skladba, **Kraljice neba, raduj se**, skladatelja Rudolfa Taclika, manje je poznata; jednostavne je melodijske strukture, dvodijelnog oblika *AB* (8 + 8) u D-duru, namijenjena jed-

noglasnom pjevanju zbora uz pratnju orgulja.

U prvom se dijelu melodija valovitim kretanjem penje do vrhunca i modulira u tonalitet dominante (A-dur), a u drugom se dijelu u valovima kreće prema najdubljem tonu, vraća natrag u D-dur i završava mješovitom kadencom IV-V-I.

Tekst napjeva **Isus usta slavni** sačinjen je od pet strofa, s četiri stiha, a nakon svake strofe slijedi usklik *aleluja*. Preuzeta je iz *Napivi bogoljubnih crkvenih pisamah*, Budim 1850., str. 71, u harmonizaciji A. Klobučara. Njegova melodijska struktura dvodijelnog je oblika *AB* (4 + 5), u kojem se drugi dio ponavlja s istim tekstom.

Dio *A* je izgrađen kao sekvenca 2 + 2., dok dio *B* u prva tri takta donosi oba zadnja stiha. Pjevajući napjev više ga doživljavamo u $\frac{3}{2}$ mjeri nego u $\frac{4}{4}$, kako je zapisano, dok posljednja dva takta donose usklik *aleluja*.

Unatoč tomu što je napjev jednostavan, u svojoj melodijskoj ekspresivnosti izraz je skladateljeva stvaralačkog duha i vremena njegova nastanka.

BILJEŠKE

1 Usp. *Hrvatski Crkveni Kantual*, 1934., str. 374.

2 Usp. *Crkvene popijevke namijenjene bogoslužju za Uskrs u: Cithare octochorda II.*, Zagreb, 1998., str. 106.

3 K. Kos, *Pavlinski zbornik 1644. II.*, transkripcija i komentari, Zagreb, 1991., str. 400.: u: *Crkvene popijevke namijenjene bogoslužju za Uskrs*, nav. dj., str. 106.

4 Usp. M. Leščan, *Usporedba njemačkih i hrvatskih crkvenih popijevaka*, u: *Sv. Cecilija*, 1981., LI. god., II. sv., str. 40.

5 Usp. *Sv. Cecilija*, 1915., god., IX., str. 3.

6 *Prilog 2.* u: *Sv. Cecilija*, 1907., I. god., I. sv., str. 2.

7 *Crkvene popijevke namijenjene bogoslužju za Uskrs*, nav. dj., str. 107.

8 Usp. D. ANDRIĆ, *Narodni elementi u Cithari octochordi*, Zagreb, 1956., str. 57 – 58.

9 *Prilog 2.* u: *Sv. Cecilija*, 1915., god., IX., str. 5.

10 *Prilog 1.* u: *Sv. Cecilija*, 1915., IX. god., str. 4.